

Ledare taktar nyhetsflödet

Opinion och nyheter i fyra svenska valrörelser

Lars Nord*

I det här kapitlet jämförs vilka politiska frågor som varit viktigast för medier och väljare i valrörelserna 1994, 2002, 2010 och 2018. Den grundläggande frågan är om samma politiska frågor som uppmärksammats i nyhetsbevakningen också varit de som oftast avhandlats på ledarsidorna, eller om det varit helt andra frågor som väckt ledarskribenternas intresse. Skiljer sig nyhetsjournalistikens och opinionsjournalistikens politiska dagordningar åt i valrörelsen, eller drar de åt samma håll? Och hur förhåller sig dessa båda mediedagordningar i sin tur till väljarnas prioriteringar av de politiska sakfrågorna?

Ledarsidornas bevakning av valrörelser är inte särskilt väl belyst forskningsmässigt. Tidigare har framför allt deras lojalitet mot närstående parti undersökts, medan jämförelser mellan nyheter och opinion vad gäller det sakpolitiska innehållet varit mer sällsynta. Detta trots att svenska dagstidningar av tradition är både nyhetsförmedlare och opinionsbildare. Nyhetsjournalistik och opinionsjournalistik

* *Lars Nord är professor i politisk kommunikation vid Mittuniversitetet.*

har snarare existerat sida vid sida och setts som olika delar av dagspressens uppdrag (SOU 1994: 94).

Historiskt sett har svenska dagstidningar främst drivits av ekonomiska vinstmotiv, men till en del också haft uppdraget att bilda opinion utifrån olika ideologiska perspektiv. Under 1900-talets första hälft etablerades således en partipress i Sverige där de politiska partierna allt oftare fanns med som ägare till tidningar, där innehållet politiserades i en viss riktning och där läsekretsen inte sällan dominerades av partisympatisörer (Hadenius & Weibull, 1991). Ett sekel senare har dessa tendenser helt kommit att luckras upp och de flesta dagstidningar beskriver sig idag som oberoende av snäva partiintressen även om de oftast har en allmänideologisk orientering (Weibull m fl, 2018).

Mellan idéer och nyheter

Inom medieforskningen finns några olika perspektiv på vilken roll ledarsidorna kan spela i den politiska opinionsbildningen. I grunden handlar dessa om huruvida opinionsjournalistiken bör vara idéstyrd eller nyhetsstyrd (Nord, 2001). Den idéstyrda opinionsbildningen bygger på föreställningen att ledarsidorna självständigt driver opinion, för in nya frågor i debatten och försöker sätta agendan för det politiska samtalet. Den aktualitetsstyrda opinionsbildningen utgår i stället från de viktigaste nyhetshändelserna och försöker tolka dessa och sätta in dem i ett större sammanhang. Givetvis är dessa båda föreställningar om ledarsidornas roll något av idealtyper som sällan förekommer i renodlad form, men det är

ända rimligt att anta att något av perspektiven är mer framträdande.

Utifrån demokratiska utgångspunkter finns argument för båda förhållningssätten. Den idéstyrda opinionsbildningen kan fånga upp mindre uppmärksammade frågor, bredda debatten och långsiktigt påverka det politiska samtalet. Den nyhetsstyrda opinionsbildningens fokus på de för stunden mest aktuella frågorna har en potential att mer direkt mobilisera människors politiska intresse och engagemang. Ledarsidor har därför inte en enda demokratisk roll utan sannolikt flera. Det har ett värde om de både breddar och fördjupar den politiska debatten.

Det har länge varit känt att den politiska dagordningen, eller synen på vilka frågor som är viktigast, varierar mellan partier, medier och väljare. De senares uppfattning om de viktigaste samhällsfrågorna i en valrörelse behöver inte korrelera med det utrymme dessa frågor får i partiernas valmanifest eller nyhetsmediernas valrapportering. Förmodligen påverkar väljarnas preferenser – åtminstone indirekt – partiets och mediets prioriteringar eftersom de vill vara framgångsrika i valet respektive attrahera en intresserad publik. Det betyder inte att en utbredd enighet mellan den politiska kommunikationens tre huvudaktörer alltid är önskvärd. Samstämmiga uppfattningar om sakfrågors vikt och samhälleliga problembilder riskerar att leda till ensidiga perspektiv i debatten och brist på nytänkande. Därför finns ett värde i att den politiska dagordningen ibland varierar och att medier inte bara återger andras perspektiv utan också formulerar egna.

Digitalisering och nya villkor

Självklart har också ledarsidornas roll och ledarskribenternas villkor påverkats av den digitala medieutvecklingen. Det är fullt möjligt att både spegla den aktuella debatten samt föra fram helt andra frågor på alla de plattformar som står till buds. En ledarskribent kan mycket väl författa en traditionell huvudledare om partiledardebatten och samma dag publicera sig på sociala medier om behovet av fler laddstolpar i glesbygden.

Ledarsidorna har dessutom ändrat karaktär. Osignerade texter som ger uttryck för tidningens linje har i många fall fått ge plats för signerade texter som är mer personligt hållna. Lokala och regionala tidningar uppmärksammar i högre grad än förr frågor som står de egna läsarna nära. Mycket talar också för att ledarskribenternas rekryteringsbas blivit bredare: färre förefaller ha en renodlad partibakgrund, och framför allt har antalet kvinnor ökat kraftigt i en tidigare helt mansdominerad värld.

Opinionsinnehåll är inte längre någon publicistisk exklusivitet förbehållen ett fåtal politiska kommentatorer, debattörer och insändarskribenter. Med nätet och sociala medier finns idag obegränsade möjligheter för alla att enkelt uttrycka åsikter på ett närmast obegränsat antal plattformar. Medieutvecklingen har satt nya ramar för det offentliga samtalet med snabbare åsiktsströmmar och snabbare dialog. Det har nu inte gjort mer eftertänksamma och resonerande texter mindre angelägna, men det har sannolikt påverkat ledarskribenternas arbete och ledarsidors innehåll till en del.

Svenska medievalrörelser handlar till största delen om sakfrågor även om deras andel i pressen successivt har minskat (Asp & Bjerling, 2014). I det här kapitlet jämförs vilka frågor ledarsidorna och nyhetsbevakningen lyft fram i de fyra valrörelserna 1994, 2002, 2010 och 2018. En jämförelse görs också med vilka sakfrågor som väljarna har tyckt varit viktigast vid varje tillfälle. Jämförelsen bygger på genomförda innehållsanalyser under valrörelsens fyra sista veckor och på vallokalsundersökningar vid varje val. (För en närmare beskrivning av de olika undersökningarna se appendix).

Jämförelserna redovisas här endast i form av fem-i-topplistor för de olika kategorierna, där olika sakfrågor rangordnats efter den relativa vikt de haft vid varje valrörelse. Ledare och nyheter är två helt olika journalistiska genrer och därmed svåra att jämföra mer i detalj. Det ligger till exempel i sakens natur att ledarna innehåller mer av tolkningar och ingående värderingar av politiska aktörers agerande. Den klart vanligaste kategorin av ledartexter vid dessa fyra valrörelser handlar också om vad som brukar benämnas ”det politiska spelet” och har därför exkluderats vid jämförelsen. Den är i stället framför allt gjord för att illustrera eventuella likheter och skillnader vad avser de politiska sakfrågornas prioritering på ledarplats, i nyheter och bland väljare.

Politiska sakfrågor i medierna och bland väljarna 1994–2018

Valrörelsen 1994 kom i stor utsträckning att handla om svensk ekonomi. Två år tidigare hade Sverige gått

igenom en svår ekonomisk kris med rekordhög räntor, flytande kronkurs och historiskt krispaket mellan regering och opposition. Störst uppmärksamhet i valrörelsen fick den socialdemokratiska oppositionens förslag till ekonomisk politik liksom på vilka sätt partiet ville förändra denna efter tre borgerliga regeringsår. I bakgrunden av valrörelsen fanns också frågan om ett svenskt EU-medlemskap. Frågan skulle visserligen avgöras i en folkomröstning två månader efter valet, men de politiska motsättningarna i frågan kom också delvis till uttryck i debatten i valrörelsen.

Valrörelsens fokus på den ekonomiska politiken återspeglas både i nyhetsrapporteringen och på tidningarnas ledarsidor (tabell 1). På båda håll dominerar texter om ekonomi, finanspolitik, skatter och sysselsättning. Dessa frågor är också de som väljarna uppger är de allra viktigaste i valrörelsen. EU-frågan uppmärksammas generellt, framför allt på nyhetsplats, medan andra politiska frågor har svårt att få genomslag både i medierna och bland väljarna.

Tabell 1. Viktigste politiska sakfrågor i valrörelsen 1994

Ledarsidor	Nyhetsrapportering	Väljare
1. Ekonomi och finanspolitik	1. Ekonomi och finanspolitik	1. Sysselsättning
2. Sysselsättning och näringspolitik	2. EU	2. Svensk ekonomi
3. Polis och rättsväsende	3. Skatter	3. Sjukvården
4. Skatter	4. Sysselsättning och näringspolitik	4. Miljön
5. EU	5. Kommunikationer	5. EU

Uppfattningen om de politiska sakfrågorna i 1994 års valrörelse kännetecknas därför av en stor samstämmighet från de centrala aktörerna. De politiska partierna lyfter upp frågor om den ekonomiska politiken i sina valkampanjer. Medierna har samma fokus i sin rapportering under valrörelsens sista veckor – och det gäller såväl nyhets- som opinionsjournalistiken. Samsynen på politikens viktigaste frågor bekräftas när väljarna gör sin rangordning.

Valrörelsen 2002 är av en delvis annan karaktär än den åtta år tidigare. Ekonomisk politik är fortfarande centralt i debatten, men utan att dominera lika monumentalt som 1994. I efterhand brukar 2002 års valrörelse kanske främst komma ihåg för folkpartiets remarkabla valspurt och framgång. Den kom också att förknippas med ett tidigt utspel i valrörelsen om obligatoriskt språktest för invandrare att få svenskt medborgarskap. Förslaget fick, kanske något överraskande, stort genomslag i den efterföljande politiska debatten och det väckte starka känslor.

Vid jämförelsen av hur de politiska sakfrågorna rangordnats kan noteras att förslaget slår igenom stort i mediebevakningen (tabell 2). Invandrings- och flyktingpolitik är den politiska fråga som dominerar mest på ledarsidorna, det är också den fråga som får näst mest uppmärksamhet på nyhetsplats. I båda fallen är det frågan om språktestet som driver den mediala uppmärksamheten. Däremot är inte ämnet särskilt intressant för väljarna som i stället lyfter mer traditionella områden som skolan och vården som de allra viktigaste politiska sakfrågorna.

Tabell 2. Viktigaste politiska sakfrågor i valrörelsen 2002

Ledarsidor	Nyhetsrapportering	Väljare
1. Invandring och flyktingar	1. Ekonomi och finanspolitik	1. Skola och utbildning
2. Ekonomi och finanspolitik	2. Invandring och flyktingar	2. Sjukvården
3. Sysselsättning och näringspolitik	3. Sociala frågor	3. Svensk ekonomi
4. Miljö	4. Skola	4. Social välfärd
5. Familjepolitik	5. Vård	5. Sysselsättningen

Valrörelsen 2002 är därför något mer splittrad ämnesmässigt, och det är rimligt att hävda att det främst är partier och medier i samspel som lyfter upp invandrings- och flyktingpolitiken som en viktig fråga medan mer klassiska politiska frågor kring ekonomi och vård och skola intresserar väljarna i högre grad. Ledarsidorna är de som allra mest avviker i detta avseende och ger störst uppmärksamhet åt den partipolitiskt kontroversiella frågan.

Valrörelsen 2010 inträffar i efterdyningarna av den globala finanskrisen 2008/2009. Den borgerliga alliansregeringen lyckas krisen till trots, och till en del politiska bedömares stora överraskning, sitta kvar vid makten och få fler röster än de tre för första gången samlade rödgröna oppositionspartierna. Finanskrisens konsekvenser för den svenska ekonomin och arbetsmarknaden dominerar valrörelsen helt (tabell 3).

Tabell 3. Viktigaste politiska sakfrågor i valrörelsen 2010

Ledarsidor	Nyhetsrapportering	Väljare
1. Ekonomi och finanspolitik	1. Skatter	1. Sysselsättningen
2. Sysselsättning och näringspolitik	2. Sysselsättning och näringspolitik	2. Svensk ekonomi
3. Polis och rättsväsende	3. Skola	3. Sjukvården
4. Skatter	4. Vård	4. Miljön
5. EU	5. Familjepolitik	5. EU

Ekonomiskt relaterade frågor bedöms som de allra viktigaste i nyheter och på ledarplats, men också av väljarna, även om olika delområden prioriteras. Skatterna dominerar till exempel i nyheterna, medan väljarna framför allt lyfter fram sysselsättningen. Övriga politiska sakfrågor spelar en tämligen underordnad roll, även om väljarnas uppfattning om vårdfrågor och EU också avspeglas till en del i medierna.

Över lag visar valrörelsen 2010 visar en tämligen samstämmig bild av vad som är de viktigaste frågorna för de olika aktörerna. Det är knappast särskilt överraskande med tanke på den finanskris som inträffat i Sverige och världen bara två år före valrörelsen. Krisen har sannolikt satt djupa spår i den politiska debatten och i mediebevakningen liksom bland väljarna när de värderat de viktigaste frågorna.

Valrörelsen 2018 leder fram till ett valresultat som gör regeringsbildningen mer komplicerad än någonsin. Först efter 134 dagar står det klart den rödgröna regeringen sitter kvar efter en uppgörelse om parlamentariskt stöd från Centern och Liberalerna. Det finns ingen enskild fråga som står ut i likhet med 2010,

men väljarna uppger sjukvården som den viktigaste frågan och det är också den sakfråga som får mest uppmärksamhet i nyhetsrapporteringen (tabell 4).

Tabell 4. Viktigaste politiska sakfrågor i valrörelsen 2018

Ledarsidor	Nyhetsrapportering	Väljare
1. Demokrati- och inflytande	1. Vårdfrågor	1. Sjukvården
2. Polis och rättsväsende	2. Invandring och flyktingar	2. Skola och utbildning
3. Skola och utbildning	3. Polis och rättsväsende	3. Jämställdhet mellan kvinnor och män
4. Miljö	4. Miljö	4. Social välfärd
5. Sysselsättning och näringspolitik	5. Skatter	5. Lag och ordning

På ledarplats uppmärksammas vårdfrågorna inte alls i samma utsträckning. Det vanligaste ämnet är i stället demokrati- och inflytandefrågor. Till denna breda kategori hör bland annat ledare om huruvida högerextrema organisationer ska tillåtas demonstrera, om borgerliga partiets samverkan med Sverigedemokraterna är ett hot mot demokratin samt om risken för utländska desinformationskampanjer under valrörelsen. Anmärkningsvärt är att frågorna om lag och ordning, polis och rättsväsende får betydligt mer uppmärksamhet i medierna, både i nyhets- och opinionsjournalistiken. De får också blivit viktigare för väljarna, men inte lika viktiga som i medierna.

Den tydligaste trenden under den svenska valrörelsen 2018 är att rättsfrågorna generellt rangordnas högre och det är den mest tydliga trenden detta år. Vård och skola finns i bakgrunden, medan de klassiska ekono-

miska frågorna generellt uppfattas som något mindre viktiga jämfört med de flesta tidigare val. Det är i linje med allmänna slutsatser om att senare års valrörelser kommit att präglas mer av att ”mjukare” frågor kommit att ta alltmer plats (Johansson & Strömbäck, 2019).

Stora frågor ger mindre spelrum

Genomgången av de fyra valrörelserna 1994, 2002, 2010 och 2018 visar att det generellt finns en tämligen god överensstämmelse mellan vilka politiska sakfrågor som prioriteras av ledarredaktioner, nyhetsredaktioner och väljare. Rangordningen av frågorna ser sällan exakt likadan ut, men samma teman återkommer ofta i gruppen av de fem viktigaste frågorna. Det finns en någorlunda utbredd samsyn på vad som är viktigt att diskutera i valrörelsen. Ledarsidorna utgör i den meningen inte något reservat där de egna bedömningarna av vad som ska lyftas fram i debatten avviker på något avgörande sätt från valrörelsen i stort.

Däremot visar jämförelsen att vissa valrörelser förefaller ge ledarredaktionerna något större spelrum än andra. Två av de studerade valrörelserna, 1994 och 2010, genomförs i efterdyningarna av svåra ekonomiska kriser. Då står frågor om jobb, finanser, näringspolitik och skatter helt i centrum för debatten. Ledarsidorna är lika upptagna av detta som alla andra aktörer och kan mest sägas förlänga och fördjupa den offentliga diskussionen kring ämnen och nyhetshändelser som får stort genomslag i valrörelsen.

De två andra valrörelserna i jämförelsen, 2002 och 2018, är av ett annat slag. De kännetecknas i stället av

en avsaknad av en enskilt dominerande politisk fråga och av en mer fragmenterad debatt. Enstaka händelser och utspel får större betydelse, och om de uppfattas som principiellt viktiga så får de också större uppmärksamhet på ledarplats. Tydliga exempel är språktestförslaget 2002 samt de olika demokratirelaterade debatterna 2018. Ingen av dessa frågor rangordnas i topp bland väljarna, men de dominerar pressdebatten. 2002 följer nyhetsredaktionerna samma trend som ledarredaktionerna, men 2018 är opinionsjournalistiken ensam om sitt fokus på olika typer av upplevda hot mot den svenska demokratin.

En slutsats som kan dras av detta är att bilden av ledarredaktionernas prioriteringar är blandad. Utgångspunkten för ledarsidornas produktion är övervägande nyhetsstyrd i samband med viktiga och avgörande händelser som sätter sin prägel på valrörelsedebatten. När en övergripande fråga dominerar i nyheterna och bland väljarna fungerar ledarsidorna oftast som en spegel av den debatten. Om däremot ingen sådan dominerande fråga finns förefaller ledarredaktionerna att vara mer benägna att gå sin egen väg och plocka upp ämnen som är mer idébaserade och avsedda att driva opinion i mindre uppmärksammade frågor.

Ledartexter kännetecknades länge av partipolitisk följsamhet och förutsägbarhet. I ett samhälle med starkt avklingande kollektiva lojaliteter har en sådan partipress spelat ut sin roll. Ledarsidorna är därför i dag i högre grad en integrerad del av en nyhetsdriven offentlighet, om än med vissa allmänideologiska förtecken. Ledarnas speciella särdrag, en journalistik som självständigt och konsekvent kommenterar det

aktuella skeendet, ger dem fortfarande en unik roll i det svenska medielandskapet även om aktualitetsperspektivet i de flesta fall har fått företräde framför självständigheten vad gäller ämnesval.

Referenser

- Asp, Kent & Bjerling, Johannes (2014). *Mediekratin – mediernas makt i svenska val*. Stockholm: Ekerlids förlag.
- Hadenius, Stig & Weibull, Lennart (1991), *Partipressens död?* Stockholm: Svensk Informations Mediecenter, Rapport 4.
- Johansson, Bengt & Strömbäck, Jesper (2019). *Kampen om mediebilden – nyhetsjournalistik i valrörelsen 2018*. Stockholm: Institutet för mediestudier.
- Nord, Lars (2001). *Vår tids ledare. Den svenska dagspressens politiska opinionsbildning*. Stockholm: Carlssons förlag.
- SOU 1994: 94. Dagspressen i 1990-talets medielandskap. En expertrapport från Pressutredningen – 94.
- Weibull, Lennart, Wadbring, Ingela & Ohlsson, Jonas (2018). *Det svenska medielandskapet. Traditionella och sociala medier i samspel och konkurrens*. Stockholm: Liber.

Appendix

Innehållsanalyserna av ledartexter under valrörelsens fyra sista veckor har utförts av forskningsassistent Karl-Arvid Färm för Institutet för Mediastudier och omfattar tidningarna *Dagens Nyheter*, *Svenska Dag-*

bladet, Aftonbladet, Expressen, Göteborgsposten, Sydsvenskan, Nya Wermlands-Tidningen, Hallands Nyheter och Norrländska Socialdemokraten. Den huvudsakliga texten på ledarsidorna ingår i urvalet. Innehållsanalyserna av nyhetsartiklar och inslag är baserade på Medievalsundersökningarna under valrörelsens sista fyra veckor och omfattar *Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Aftonbladet, Expressen, SVT Rapport, TV4 Nyheterna* och *SR Ekot*. Väljarpreferenserna bygger på data från de vallokalsundersökningar som gjorts av *SVT* och Göteborgs universitet vid förtidsröstning och på valdagen varje aktuellt år.